

Eero-Pekka Vaara

**VAIKEASTI KEHITYSVAMMAISTEN
YHTEISKUNNALLISEN OSALLISUU-
DEN VAHVISTAMINEN
PÄIJÄT-SOTEN VAMMAISPALVE-
LUISSA**

Opinnäytetyö

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Yhteisöpedagogikoulutus

2022

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Yhteisöpedagogi (AMK)
Tekijä	Eero-Pekka Vaara
Työn nimi	Vaikeasti kehitysvammaisten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen Päijät-Soten Vammaispalveluissa
Toimeksiantaja	Päijät-Sote
Vuosi	2022
Sivut	33 sivua, liitteitä 15 sivua
Työn ohjaaja	Hanne Salovaara-Pitkänen

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön kehittämisen kohteena on vahvistaa vaikeasti kehitysvammaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Vahvistaminen toteutuu Päijät-Soten vammaispalveluiden henkilökunnan osallistamisella kehittämistyöhön. Yhdessä kehittäen etsitään uusia tapoja vahvistaa vaikeasti kehitysvammaisten osallisuutta. Työelämätaho ilmaisi tarpeen tämän asiakasryhmän kohdalla osallisuuden kehittämiseen.

Kehittämistyö toteutettiin kahtena eri kertana. Ensimmäisellä kerralla ideoitiiin aivoriihen avulla osallisuutta lisääviä keinoja, ideoita ja näkökulmia. Toisena kehittämiskertana käytettiin dialogista keskustelua ensimmäisen kerran tuloksien perkaamiseen. Näiden kahden kerran pohjalta syntyi Osallisuusopas Päijät-Soten vammaispalveluiden sisäiseen tietoverkkoon. Tämä mahdollistaa oppaan saatavuuden toisten yksiköiden käyttöön tulevaisuudessa.

Työ toteutettiin kokonaisuudessaan työntekijöiden kanssa yhteistyössä, vaikka alkuperäisen tavoitteena oli saada myös asiakkaat osaksi kehittämisproses- sia. Näin ollen kaikkia alkuperäisiä tavoitteita työssä ei saavutettu. Työntekijöiden ideoiden pohjalta kehitettiin Osallisuusoppaan rakenne. Arvioinnissa korostui kokemukseen perustuva tieto, sekä liian korkealentoisten ideoiden kar- siutuminen. Hiljaisen tiedon merkitys nostettiin esille työn kehittyessä.

Osallisuusopas jää vammaispalveluiden käyttöön ja sille toivotaan aktiivista jatkoa päivitysten muodosta. Myös rakenteellista uudistusta on hyvä harkita jatkoa oppaan jatkoa ajatellen. Tämä mahdollistetaan, että työntekijöillä on mahdollisuus päästä muokkaamaan oppaan sisältöjä jatkossakin. Oppaan ke- hittämistä voisi myös tulevaisuudessa jalkauttaa asiakkaiden pariin.

Asiasanat: osallisuus, yhteiskunta, kehitysvammaisuus, vammaisuus

Degree title	Bachelor of Humanities
Author (authors)	Eero-Pekka Vaara
Thesis title	Bachelor's / Master's thesis title in English
Commissioned by	Päijät-Sote
Time	2022
Pages	33 pages, 15 pages of appendices
Supervisor	Hanne Salovaara-Pitkänen

ABSTRACT

The target of development in this thesis is to strengthen the social inclusion of people with severe intellectual disabilities. The reinforcement will be achieved through the involvement of the personnel of Päijät-Sote's Disability Services in the development work. Working together, we are looking for new ways to strengthen the inclusion of people with severe intellectual disabilities. The working life partner expressed the need for the development of inclusion in this group of clients.

The development work was carried out on two separate occasions. The first time, a brainstorming session was used to elicit ideas for ways, ideas and perspectives to increase inclusion. The second session was for dialogic discussion to analyse the results. Based on these two sessions, an Inclusion Guide was created in the intranet of Päijät-Sote Disability Services. This will enable the guide to be available for other units in the future.

The work was carried out in full in cooperation with the employees, although the original aim was to include the clients in the development process as well. Consequently, not all the original objectives of the work were achieved. Based on the ideas of the employees, the structure of the Inclusion Guide was developed. The evaluation highlighted knowledge based on experience and the elimination of overly high-flying ideas. The importance of silent information was highlighted as the work progressed.

The inclusion guide will remain in use by the disability services, and it is hoped that it will remain in active use with frequent updates. It is also a good idea to consider further structural reform with a view to ensure the future use of the guide. This will enable employees to continue to edit the contents of the guide. The development of the guide could also be implemented with clients in the future.

Keywords: participation, society, developmental disability, disability

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITTÄMISTYÖN TAUSTA JA TARVE.....	7
2.1	Päijät-Sote ja vammaispalvelut.....	7
2.2	Kiveriön ja Salinmäen toimintayksiköt sekä Valo-ryhmä.....	8
2.3	Työntekijöiden osaamisen vahvistaminen	9
3	KEHITTÄMISTYÖN TEOREETTINEN PERUSTA.....	10
3.1	Käsitteet.....	10
3.1.1	Lääketieteellinen määritelmä kehitysvammaisuudelle	10
3.1.2	Sosiaalinen näkökulma kehitysvammaisuuteen.....	11
3.1.3	Osallisuus	12
3.2	Vammaisten yhteiskunnallisen osallisuuden taustaa	14
3.3	Aiemmat tutkimukset ja hankkeet	16
4	KEHITTÄMISPROSESSIN TOTEUTUS.....	18
4.1	Kehittämisen tavoite	18
4.2	Kehittämisen toimenpiteet	18
4.2.1	Aivoriihimenetelmä	19
4.2.2	Dialoginen keskustelu.....	19
4.3	Kehittämistyön eteneminen	20
4.4	Aivoriihi-etätapaaminen	21
4.5	Tapaaminen aivoriihen pohjalta.....	22
5	TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	23
5.1	Tulosten tiivistys	23
5.2	Johtopäätökset ja pohdinta.....	26
5.3	Kehittämisosessin arviointi	28
5.4	Ehdotuksia jatkokehittämiseen	28
	LÄHTEET.....	30

LIITTEET

Liite 1. Aivorihi

Liite 2. Osallisuusops

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytteessä tarkastellaan niitä tapoja, joilla voidaan vahvistaa vaikeammin vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta. Osallisuus mielletään aktiiviseksi tekemiseksi, mutta siihen liittyy muitakin ulottuvuuksia, joita opinnäyte tuo esille. Osallisuus kytkeytyy jokaiseen mutta miten se saadaan esille, kun kysymyksessä ovat ihmiset, jotka ovat muiden varassa sen toteutumisessa omassa elämässään. Osallisuus linkittyy vahvasti perusoikeuksiin ja sitä kautta vammaispalveluiden työntekijöillä on velvoittava oikeus auttaa vahvistamaan vaikeammin kehitysvammaisten osallisuutta yhteiskuntaan. Vaikeammin kehitysvammaiset ihmiset ovat ihmisryhmänä sellaisessa asemassa, jotka ovat alentuneesti päätäntävällässä heidän oman elämänsä sisällöstä. Kyseinen ihmisryhmä tarvitsee jokapäiväisessä elämässä tukea päätöksen tekkoon ja sekä apua itsensä esille tuomiseen. Vaikeasti vammaisten osallisuuden kehittäminen tukee palveluiden kehittymistä sekä yhteiskunnan tasa-arvoistumista.

Opinnäyte on luonteeltaan kehittämistyö. Opinnäytteen kehittämisen tarkoituksena on vahvistaa Päijät-Soten vammaispalveluiden asiakkaiden osallisuutta kehittämällä työntekijöiden osaamista. Kehittämisen keinoina käytän työssä aivorihtä ideointiin. Ideoiden kehittämistä varten dialogista keskustelua. Työn toiminnalliset vaiheet toteutetaan kokonaisuudessa verkkotapaamisten kautta pandemia tilanteesta johtuen. Tilaajan toiveissa on, että kehittäminen tapahtuisi yhdessä asiakkaiden kanssa. Covid-19 virus pandemiatilanteen vuoksi tämä ei ollut toteutettavissa. Kehittämisen lopputuloksena on opas, joka pyrkii vahvistamaan työntekijöiden osaamista osallisuus näkökulmasta.

Työni toteutus paikaksi valikoitui Päijät-Soten vammaispalvelut, jossa olen opiskelun ohella työskennellyt. Alustavien keskusteluiden kautta nousi esiin ajatus vahvistaa eritoten vaikeammin kehitysvammaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Tilaajan toiveissa oli näin saada yhtäläisiä palveluja osallisuuden näkökulmasta vaikeammin vammaisille asiakkaille sekä vahvistamaan henkilökunnan osaamista. Kehittämisen menetelminä toimivat aivorihti ja dialoginen

keskustelu, joiden kautta kehitettiin ideoita. Ideoiden pohjalta muodostui osallisuudenopas, jota työntekijät voivat hyödyntää asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen

2 KEHITTÄMISTYÖN TAUSTA JA TARVE

2.1 Päijät-Sote ja vammaispalvelut

Päijät-Soten taustalla on vuonna 2017 aloittanut Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä, jonka taustalla on 11 päijäthämäläistä kuntaa: Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Iitti, Kärkölä, Lahti, Myrskylä, Orimattila, Padasjoki, Pukkila sekä Sysmä. Se on alueen yksi suurimmista työllistäjästä yli 7000 henkilön työnantajana. Päijät-Sote kattaa näiden kuntien alueella terveys- ja sosiaalipalvelut. Päijät-Sote korostaa arvoissaan ihmisestä välittämistä, yhdessä tekemistä ja uudistamiseen kohdistuvaa tahtotilaa (Yhtymä 2020.) Palvelut ovat jaoteltu toimialoihin, joihin kuuluu laajempia palvelukokonaisuuksia. Esimerkiksi perhe- ja sosiaalipalveluiden toimialaan kuuluvat lapsiperhepalvelut, työikäisten palvelut, psykososiaaliset palvelut ja vammaispalvelut. (Perhe- ja sosiaalipalvelut 2021.) Muita toimialoja ovat terveys- ja sairaanhoitopalvelut, yhtymäpalvelut, ikääntyneiden palvelut sekä ympäristökasvatuskeskus. Näiden lisäksi Päijät-Sotella on erillinen liikelaitos Verso hoitamassa sosiaalialan ammattilaisten kehittämistä sekä parantamassa yhteistyöverkostoja. (Sosiaalialan osaamiskeskus Verso – liikelaitos, 2022).

Vammaispalvelut tarjoavat vammaisille apua ja tukea arkeen vammasta riippumatta, mikäli vammalla on ihmisen elämään heikentävä vaikutus. Vammaispalvelut tarjoavat kokonaisvaltaisesti palveluja vammaisten henkilöiden elämän helpottamiseksi. Palveluiden kautta saatavat tukitoimet liittyvät asumiseen, kommunikointiin, liikkumiseen, vapaa-aikaan, taloudelliseen tukeen sekä päivä- ja työaikaiseen toimintaan. Palvelut voivat koskea niin henkilön vapaa-aikaa kuin virallisten asioiden hoitamista. Palveluilla pyritään myös parantamaan asiakkaiden mahdollisuuksia henkilökohtaisten suhteiden ylläpitämiseen. Tukea voi myös saada esimerkiksi mielenterveysongelmiin, perhe-elämän kuormittavuuteen, kodin siivoukseen tai omien työllisyys mahdollisuuksien vahvistamiseen. Näiden palveluiden piiriin haetaan vammaispalveluhakemuksella, jonka asiakkaat voivat täyttää niin sähköisesti kuin perinteisesti paperisesti. (Vammaispalvelut 2021.)

2.2 Kiveriön ja Salinmäen toimintayksiköt sekä Valo-ryhmä

Vuonna 2020 on aloittanut toimintansa Päijät-Soten vammaispalveluiden Kiveriön yksikkö, jossa yhdistyy useampi toimintayksikkö uusiin tiloihin. Uudet tilat mahdollistavat asiakkaille isommat tilat toiminnan järjestämiseen samalla huomioiden asiakkaiden erityistarpeet. Kiveriön yksikkö sijaitsee nimensä mukaisesti Lahdessa Kiveriön kaupunginosassa parin kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Kiveriö tarjoaa asiakkailleen päiväaikaistatoimintaa ja työtoimintaa sekä taidetoimintaa Studio5-työpajalla. Kiveriön yksikön toiminta kohdistuu erityistä tukea tarvitseviin ihmisiin. Päiväaikainen toiminta koostuu käsitöistä ja erilaisista virikkeistä, joilla mahdollistetaan asiakkaille turvallinen ja tekemisen täyteinen arki. Työtoimintana voi olla erilaisia siivous- ja ulkotöitä sekä mahdollisuus työskennellä keittiössä ajoittain. Studio5 on taiteilijoiksi valmistuneiden erityistä tukea tarvitsevien ihmisten oman työpaja. Siellä heillä on mahdollisuus toteuttaa saamaansa koulutusta. Heille pyritään luomaan mahdollisuuksia saada esille omia töitään myös julkisesti.

Kiveriön yksikköön integroitiin uudistuksen aikana myös Valo-ryhmä, jonka asiakaskunta koostui vaikeammin kehitysvammaisista henkilöistä. Opinnäyte kiinnittyy vahvasti entisiin Valo-ryhmän asiakkaisiin ja heidän kanssaan työskentelevien ihmisten osaamisen vahvistamiseen. Valo-ryhmällä on aikaisemmin ollut omat tilat, jossa mahdollistettiin rauhallinen ympäristö moniaisti- ja vaikeammin kehitysvammaisille henkilöille. Salinmäen päiväaikainen toiminta on jatkumoa Valo-ryhmän toiminnalle uusissa tiloissa. Salinmäen toiminnan on tarkoitus aueta syksyn 2022 aikana, mutta tarkkaa aikataulua ei ole. Toimipaikka sijaitsee Lahdessa Launeen alueella, joka on toisella puolella kaupunkia Kiveriön toimipisteeseen nähden. Aukeamista on varjostanut vallitseva pandemiatilanne, joka on aiheuttanut monenlaisia viivästyksiä toiminnan aloittamisen kanssa. Tilat ovat myös olleet remontissa edellisen toiminnan jäljiltä. Tiloihin pyritään rakentamaan sellaisia toimintoja, jotka tukevat vaikeammin kehitys- ja moniaistivammaisia henkilöitä ja näin huomioivat heidän erityiset tarpeensa. Tämä onkin oiva mahdollisuus päästä mukaan kehittämään osallisuuden osalta asiakkaiden arkea. Arki on usein samanlaista, mutta kehittämällä työskentelyä siitä on mahdollisuus saada laadukkaampaa.

2.3 Työntekijöiden osaamisen vahvistaminen

Kehittämistyön lähtökohdat tulivat esille keskustelujen kautta, joita kävin keväällä 2021 Päijät-Soten päiväaikaisen toiminnan esihenkilöiden kanssa. Keskusteluissa käytiin läpi, mitä mahdollisesti heidän näkökulmastaan olisi tarpeellista kehittää vammaispalveluiden päiväaikaisessa toiminnassa tällä hetkellä. Keskustelussa nousi esille monia mahdollisia kehittämiskohteita, joista lopulliseksi aiheeksi valikoitui yhteiskunnallisen osallisuuden kehittäminen. Toimeksiantaja toi esille toiveen, että osallisuuden kehittäminen kohdistuisi vaikeammin kehitysvammaisten päiväaikaiseen toimintaan. Kehittämistyötä perusteltiin myös mahdollisuutena hyödyntää tilaisuus löytää uusia näkökulmia sekä keinoja, jotka vahvistaisivat sekä työntekijöiden osaamista ja asiakkaiden osallisuuden kokemusta toiminnassa.

Kiveriön yksikkö valikoitui paikaksi, jossa nämä tarpeet kohtasivat ainakin keskustelun kautta. Kiveriön yksikössä ilmeni tarve vahvistaa vaikeasti kehitysvammaisten asiakkaiden yhteiskunnallista osallisuutta, koska he usein jäävät sivuun, kun puhutaan yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Tämä taas usein tulee esille, ettei heitä välttämättä mielletä ihmisiksi, joilla olisi yhtäläiset tarpeet olla osallisena yhteiskuntaan. Tämä nousi esiin esihenkilöiden kanssa käydyssä keskustelussa. Keskustelun aikana ilmeni, että usein vaikeasti kehitysvammaiset jäävät sivuun, kun parannetaan osallisuuden mahdollisuuksia vammaispalveluissa.

Ohjaajan toiminnassa korostuukin läsnäolon merkitys asiakkaiden erityisten piirteiden takia. Monilla asiakkailla on kehitysvamman ohella moniaistivammoja, jotka tuovat omat pulmansa asiakkaiden osallisuuden toteutumiseen. Asiakkaat saavat tarvita paljon aikaa ja toistoja, jotta heidän näkökulmastaan osallisuus toteutuu. Mikäli osallisuutta ei nähdä osana ihmisen elämää, jäävät asiakkaat vaille kokemuksia, jotka mahdollisesti parantavat heidän elämänsä. Kehittämisen kohdistuessa yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseen ohjaajan merkitys kasvaa, jotta hän osaa tuoda asiakkaille tietoa sekä keinoja tässä suhteessa.

3 KEHITTÄMISTYÖN TEOREETTINEN PERUSTA

3.1 Käsitteet

3.1.1 Lääketieteellinen määritelmä kehitysvammaisuudelle

Lääketieteellinen määritelmä kehitysvammaisuudesta perustuu luokituksiin, joiden kautta pyritään määrittelemään erityyppiset kehityshäiriöt. Suomessa on käytössä Maailman terveysjärjestön WHO määritelmä ICD-10 tautiluokitus, jonka kautta määritellään kehitysvamman laatu sekä sen vaikutusta älykkyyteen suhteutettuna määritelmään älykkyydosamäärästä. Kehitysvammaisuuden lääketieteellisen määrittelyn kolmijakoisena perusteen voidaan käyttää prenataalista, perinataalista tai postnataalista luokittelua. Näillä määrittelyillä kohdennetaan ajallisesti kehitysvammaisuuden synty. Kehitysvammaa epäiltäessä sitä kartoitetaan alkututkimusten ja siitä seuraavan täydentävän tutkimuksen avulla. Niiden tutkimusten pohjana ovat esitiedot, joita pidetään erittäin tärkeinä todettaessa kehitysvammaa. (Kaski ym. 2012, 16, 26, 30.) Seppälä (2021) esittää kehitysvammaisuuden sateenvarjokäsitteeksi monista erisyistä johtuviksi neurokognitiivisiksi kehityksen häiriöiksi, jotka saavat erilaisia muotoja. Seppälä korostaakin, että olisi syytä käyttää ilmaisussa kehitysvammaisuuden kirjo termiä, jonka alle mahtuvat niin monivammaiset kuin lievät kehityksen häiriöt, jotka kumminkin vaativat tukea elämässään.

Muita merkittäviä määritelmiä on AAIDD American Association of Intellectual and Developmental Disabilities kehittämä *Intellectual disability. Definition, classification, and systems of supports*, joka määrittelee kehitysvamman enemmän toimintakyvyn perusteella, kuin älykkyydosamäärän kautta (Kaski ym, 2012, 16). Maailman terveysjärjestön ICF-luokitus taas kulkee ICD-10 luokituksen rinnalla määrittäen toimintakykyä kattavasti (Kaski ym, 2012, 220). ICD-10 luokitus määrittelee kehitysvamman vaikeusasteen diagnoosinumeroilla F70-F73. (taulukko 1)

Taulukko1. Älyllisen kehitysvamman vaikeusaste ICD-10:n mukaan ja henkilön kognitiivinen toimintakyky (Koskentausta ym. 2021.)

Diagnoosinumero	Kehitysvamman vaikeusaste	Kognitiivinen toimintakyky
F70	Lievä	Henkilö ymmärtää helpoimpia aika- ja määräkäsitteitä (esim. viikonpäivä, kuukausi, vuosi, lukumäärät alle 20) ja pieniä rahasummia sekä tuntee kelloa. Vaikeammat ja abstraktimmat asiat voivat kuitenkin tuottaa vaikeutta. Selviytyy arjen tilanteista useimmiten itsenäisesti tai pienellä tuella. Osaa käyttää tietoteknisiä laitteita kuten älypuhelinia ja useimmiten osaa lukea ja kirjoittaa.
F71	Keskivaikea	Henkilö ymmärtää konkreettisia käsitteitä (esim. suurempi / suurin, vähemmän / enemmän, lukukäsite alle 10) ja joitain helpompia ajankäsitteitä (eilen, tänään, huomenna). Hän voi puheessaan käyttää abstrakteja käsitteitä, mutta niiden ymmärtäminen on useimmiten tilanteeseen sidottua. Muistaa sovitut asiat usein vain lyhyen aikaa. Tarvitsee ohjausta ja tukea säännöllisesti päiväaikaan ja osa myös öisin, etenkin vieraisissa, uusissa tai harvemmin toistuvissa tilanteissa.
F72	Vaikea	Osa henkilöistä puhuu ja liikkuu, osalla näissä merkittäviä vaikeuksia. Tarvitsee tukea ja ohjausta toiminnassa ja siirtymätilanteissa. Osalla tarve ohjaukseen on lähes jatkuvaa, hyvinvointi on toisten ihmisten varassa, ja ohjaavan henkilön läsnäolo on tärkeää. Oppiminen tapahtuu toiminnan kautta toistamalla. Lisävammat ja -sairaudet yleisiä.
F73	Syvä	Henkilön puheilmaisuus useimmiten hyvin vähäistä tai puuttuu kokonaan. Itsensä ilmaiseminen tapahtuu ilmeiden, eleiden ja kehon liikkeiden avulla. Liikuntakyky vaihtelee itsenäisestä liikkumisesta liikuntakyvyttömyyteen. Tarvitsee ympäri vuorokauden ohjausta, huolenpitoa ja läsnäoloa. Lähes kaikilla on lisävammoja ja -sairauksia.

Vaikka lääketieteellinen määritelmä on kliininen näkemys, niin sen merkitys on merkittävä. Ilman oikeanlaista diagnoosia olisi vaikea kohdistaa tukipalveluita. Tietyillä kehitysvammoilla, on omat erityispiirteensä, jotka vaativat erityistä huomiota. Nämä ovat usein yksilöllisiä tekijöitä ja määrittävät palveluiden kohdentamisen. (Koskentausta ym 2021.)

3.1.2 Sosiaalinen näkökulma kehitysvammaisuuteen

Sosiaalinen näkökulma rakentuu ajatukselle, jossa kehitysvammaisen ja kehitysvammaisuus on osa yhteiskunnan rakenteita. Sosiaalinen näkökulma näkee kehitysvammaiset samalla viivalla kaikkien muiden ihmisten kanssa. Yhtäläiset oikeudet ja velvoitteet tuovat pulmia ratkaistavaksi yhteiskunnalle, kuten Kari ym (2020, 126) tarkastellessaan Suomen valtakunnallista vammaispoliittista ohjelmaa. Ahponen (2008, 185) tuo esille kuinka sosiaalinen näkökulma

piirtää kuvaa, jossa itse kehitysvammaisuus ei ole ongelma vaan asenteet yhteiskunnassa sekä ympäristön vaikutukset. Heikkilä (2015, 62) tuo esiin tarkastelussaan, kuinka muutokset yhteiskunnan palvelurakenteissa ja asenteista ovat myötävaikuttaneet positiivisesti kehitysvammaisten rooliin tasavertaisena jäsenenä yhteiskunnassa. Heikkilä (2015, 62) huomauttaa kuitenkin, että edellä mainitut muutokset ovat hitaita ja vaativat aikaa.

Päijät-Soten vammaispalveluiden kiinnittyminen sosiaalisen näkökulmaan voidaan katsoa tapahtuvaksi, kun palvelut kiinnittyvät Vammaispalvelulakiin, kehitysvammalakiin ja niiden kautta YK vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Lakien velvoittaman vammaispalveluiden on tuotettava asiakkailleen palveluita, jotka edistävät osallistumista yhteiskuntaan. (Teittinen & Vesala, 2021, 39.)

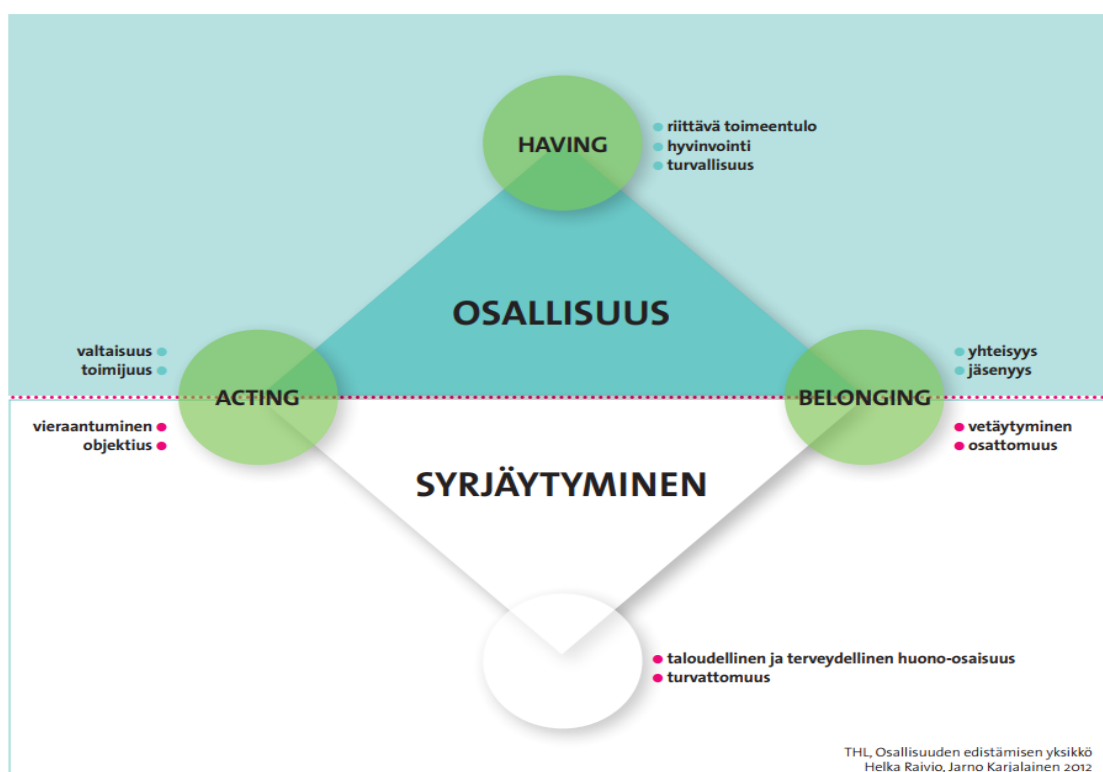
Sosiaalinen näkökulma korostaa kommunikoinnin merkitystä, koska esteet usein löytyvät siitä, ettei oikeanlaista yhteistä kieltä pyritä löytämään, kuten Ahponen (2008, 196) esittää kommunikoinnin rakentumisesta. Tätä näkökulmaa tukevat myös Burakoff ja Lahti (2020, 137), jotka esittävät olemuskielen merkityksen tärkeyttä niiden kanssa, joilla on vaikeuksia muuten kommunikointiin. Olemuskieli kiinnittyy näin ollen vahvasti sosiaaliseen näkökulmaan, kun sitä tarkastellaan työntekijöiden osaamisen vahvistamisen kautta. Tätä tukee Miettisen (2020, 154) johtopäätökset ei-kielellisen kommunikation merkityksestä syvästi kehitysvammaisten elämässä. Hän korostaakin merkityksellisyyden kasvavan ajan kanssa.

3.1.3 Osallisuus

Osallisuus on käsitteenä monenkirjava. Perinteisesti osallisuuskäsitteeseen liitetään seuraavia näkökulmia: perusajatuksen voidaan ajatella osallisuuden koostuvan vuorovaikutuksesta ihmisten välillä, että luonnon sekä erityyppisistä resursseista (Isola ym, 2017, 16.) Kuten Isola ym. (2017, 16) esittää, osallisuus on erilaisia toimimisen, osallistumisen sekä olemista ja tapahtumasarjoja, jotka sisältävät oikeuksia ja vapauksia, joista seuraa erilaisia mahdollisuuksia tai haittoja. Tarvainen ja Hänninen (2021, 75) tuovat näkyville osallisuuden merkityksen osana kansalaisuutta vammaisen ihmisen elämässä. He

nostavat esiin ruumiillisuuden käsitteen merkityksen huomioimisen, kun keskustellaan vammaisista ihmisistä osana yhteiskuntaa.

Osallisuus käsitettä avatessa, käytetään usein suomalaisessa osallisuuskeskustelussa käytettyä (Isola ym, 2017, 9) Raivon ja Karjalaisen (2013, 16–17) kehittämää *having, acting ja belonging* -osallisuusulottuvuuksia. Ne kuvaavat niitä tarpeita, joita ihmisellä on, jotta osallisuus voi rakentua ihmisen ympärille. *Having* ulottuvuus pitää sisällään taloudellisen ja hyvinvoinnin sekä mahdollisuuden taloudelliseen osallisuuteen. *Acting* ulottuvuutta voidaan kuvailla Raiviota ja Karjalaista mukailen ulottuvuudeksi, joka sisältää toiminnallista osallisuutta, valtaistamista sekä toimijuutta. *Belonging* nähdään osallisuuden ulottuvuuskentällä kuulumisena yhteisöihin sekä yhteisöjen osallisuutena (mt, 16). Raivio ja Karjalainen esittävät *having, acting ja belonging* negatiiviseksi vastapuoleksi syrjäytymisen, joka estää osallisuuden toteutumisen. Tämän havainnollistamiseksi käytän Raivion ja Karjalaisen (2013, 17) kuvaajaa (kuva 1), jonka kautta on helpompi havainnollistaa ulottuvuuksia.

kuva 1. Osallisuus syrjäytymisen vastaparina (Raivio & Karjalainen 2013, kuvio 1.)

Raivio ja Karjalainen (2013, 17–19) tuovat esiin, kuinka osallisuuden teemat tukevat sosiaalista kehitysvamma näkökulmaa. He esittelevät sen vaikutuksen yhteiskunnan rakenteisiin, kuten palveluiden muotoutumiseen.

3.2 Vammaisten yhteiskunnallisen osallisuuden taustaa

Opinnäytteen kohdistuessa asiakastyöhön osallisuuden näkökulmasta on olennaista nostaa asiakasosallisuus esille ja erottaa se osallistumisesta. Tätä tukee Leemannin ja Hämäläisen (2016, 587–588) esiin nostamat käsitteelliset erot osallistuminen (*participation*) ja osallisuus (*involvement*), jotka voidaan sekoittaa käsitteinä keskenään. Siinä missä osallisuus on aktiivista omaan ympäristöön liittyvää toimintaa, niin osallistuminen voidaan nähdä myös passiivisena pakkotoimintana, kuten Nivala ja Ryyänen (2013, 16) esittävät, jos toimintaa liittyy vahvasti säätelevät institutionaaliset mekanismit. Nivala ja Ryyänen (2013, 16) huomauttavat, että myös osallisuus voidaan valjastaa negatiivisessa mielessä asiakastyössä, jos kohdennetaan vain tietyn ryhmään ja se määritellään tarkasti etukäteen. Nurkkala (2018, 42–43) havainnollistaa kohdentumista vammaisnäkökulmasta esimerkiksi harrastamismahdollisuuksien muodossa. Harrastusmahdollisuudet ovat siis linkittyneet vammaispalveluihin ja näin ollen eivät tue osallisuuden laajenemista omien piirien ympärille.

Ilmiönä osallisuus Kiilakosken & Maunun (2018, 114) mukaan avautuu niin poliittisena kuin sosiaalisena osallisuutena. Poliittinen osallisuus kytkeytyy päätöksen tekoihini omassa ympäristössään ja rakenteiden muuttamisen mahdollisuuksiin. Se ei tarkoita, että poliittinen osallisuus olisi välttämättä kytkeytynyt puoluepolitiikkaan. Poliittinen osallisuus voi olla myös esimerkiksi suoraa vaikuttamista asioihin. Poliittisen osallisuuden keinoja ovat keskustelut ja vaikuttamiseen liittyvät tilaisuudet. Sosiaalinen osallisuus näyttäytyy nimensä mukaisesti sosiaalisten suhteiden vahvistajana. Se edistää syrjäytymisen ehkäisyä ja korostaa toimijuutta sekä voimaannuttavien kokemusten merkitystä. Näin ollen sosiaalista osallisuutta voidaan pitää poliittisen osallisuuden mahdollistavana ilmiönä. (Kiilakoski ja Maunu 2018, 114.)

Vammaisten yhteiskunnallinen osallisuus linkittyy vahvasti tarjottuihin mahdollisuuksiin osallistua johonkin toimintaan. Tämän varmasti liittyy siihen, että heidät ohjataan jo varhaisessa vaiheessa yhteiskunnan palveluiden piiriin. Tämä

voidaan myös nähdä passivoivana tekijänä osallisuuteen, jos asiakas ei pääse itse olemaan mukana omassa päätöksen teossa, mukaan lukien tuettu päätöksen teko. Tämä myös korostaa työntekijän vastuuta palvelun toteutumisessa. (Huotari & Rinne. 2021, 131–133.)

Osallisuuden taustana voidaan nähdä kansalaisoikeuksien toteutuminen vammaisten henkilöiden elämässä, josta käydään laajaa keskustelua asiantuntijoiden ja järjestöjen piirissä. Puhuttaessa kehitysvammaisten oikeuksista tulee esille usein syrjäytymisen uhka. Syrjäytyminen usein yhdistetään vammaisten tulotasoon johon Erikson (2008, 12) viittaa, kun huomioidaan vammaisten ihmisten työllisyystaso Suomessa. Tätä tukevat myös myöhemmät selvitykset vammaisten ihmisten työllistymisestä (Vesala ym, 2015, 53.) Edellä mainittuja tekijöihin peilaten vaikeasti kehitysvammaisten osallistuminen yhteiskuntaa voi olla siis hyvin vähäistä, koska heidän osallisuutensa kokemukset työelämästä voi olla vähäiset. Osallisuuden kokemuksen moniselitteisyys luo mahdollisuuden, että kokemus voi olla myös erilainen ja sen ei tarvitse linkittyä työelämään. Se voi myös olla osallisuutta kulttuurin saralla tai vaikka osallisuuden kokemuksia yhdessä tehdyistä asioista (Saramaa, 2019, 32–33.) Tähän tulokseen on myös päätynyt Kivistö (2014, 93) tutkimuksessaan vaikeasti vammaisten henkilöiden osallisuudesta työ- ja päivätoimintaan. Kivistö (2014, 94–95) toteaaakin aineistonsa perusteella päivätoiminnan olevan vaikeasti kehitysvammaiselle henkilölle yleisimpi palvelun tarjoamisen muoto. Aineistosta käy ilmi myös, että päivätoiminta palvelut haluttaisiin asiakasnäkökulmasta muistuttamaan enemmän henkilökohtaisenavun palvelua.

Saramaa (2019, 34) tuo esille kuinka osallisuuden mahdollistaminen vammaisten elämässä on juuri palveluntuottajien käsissä ja osallisuuden vapaaehtoisuuden näkökulman. Se edellyttää, että vammaisten ohjauksessa otetaan huomioon heidän tarpeensa ja kuunnellaan asiakaslähtöisesti, niitä toiveita, joita asiakas esittää. Romakkaniemi ym (2019, 175) tuovat esiin kuinka merkityksellinen suhde työntekijän ja asiakkaan vastavuoroisella päätöksen teolla on asiakkaan osallisuuden kannalta. He korostavat vastavuoroisuuden merkitystä huomioimalla osallistujien erityisosaamisen alueet. Työntekijän rooli korostuu ammattilaisena ja asiakas oman elämänsä asiantuntijana. Miettinen

(2021, 363) nostaa esille työntekijän vastuun asiakkaan tulkinnasta. Työntekijältä edellytetään kykyä havaita ja ottaa huomioon yhdessä asiakkaan kanssa hänen halunsa ja tahtonsa.

Opinnäytetyö kiinnittyy Päijät-Soten vammaispalveluissa käytössä oleviin Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta -laatukriteereihin, joiden kautta voidaan edistää aktiivista osallisuutta omaan elämään (Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit s.a, 4). Laatukriteerien käyttöä tukee laki kehitysvammaisten erityishuollosta (381/2016. luku 3 a. 42 §) joka säättää palveluiden tuottajien huomioivan kehitysvammaisuuden itsemääräämisoikeuden vahvistamisen osallisuuden osalta. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta myös tekee sen, että osallisuudesta tulee palveluntuottajalle velvoite. Näin velvoite koskee Päijät-Soten palveluita, kun asiakkaalle rakennetaan omaa polkua palveluissa toteuttamissuunnitelman kautta. (Jokinen ym 2021, 132.)

3.3 Aiemmat tutkimukset ja hankkeet

Suomessa merkittävän hankkeena voidaan pitää Vammaispoliittista ohjelmaa vuosille 2010–2015, jonka yksi tarkoitus oli ratifioida YK: vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. VAMPO-hankkeella oli laaja-alaisia vaikutuksia, joiden kautta pyrittiin parantamaan vammaisten ihmisten yhtäläisiä oikeuksia, muuhun väestöön nähden huomioiden heidän tarpeensa (Sjöblom, 2016, 6.) VAMPO-hankkeen kautta kirjattiin seitsemän toimenpidettä, joilla on parannettu osallisuuden mahdollisuuksia. Toimenpiteet kiinnittyvät osallisuuden esimerkiksi esteettömyyden kautta, yhdenvertaisten palveluiden saataavuuteen maanlaajuisesti tai vahvistamalla itsemääräämisoikeutta. (Sjöblom, 2016, 64–67.)

Osallisuuden tutkimuksissa mainitaan Allardtin Hyvinvoinnin ulottuvuuksia -kirja, jota käsiteosiossa esitetty Raivion ja Karjalaisen *having, acting ja belonging* käsitteistö mukailee. Allardt käytti tarpeiden tyydyttämisen *Having, Loving, Being* ulottuvuuksia, joiden kautta hän määritteli hyvinvointia. (Uusitalo & Simpura, 2020. 580). Allardt (1976, 37–38) korosti ulottuvuuksien kiinnittyvän ihmisen tarpeiden täyttymiseen omistamisen ja resurssien kontrollointiin. Al-

lardt linkittää muiden ihmisten tarpeellisuuden, jotta ihmisen tarpeet tulee tyydytetyksi hyvinvoinnin ulottuvuuksissa. Eran toimittama artikkelisarja *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* linkittyy Allardtin työhön Ravion ja Karjalaisen artikkelin myötä, joka esittelee heidän osallisuusulottuvuuksiansa ja osallisuuspolitiikka Suomessa. Artikkelisarjassa esitetään näkemyksiä osallisuuden toteutumisesta palveluissa ja poliittisessa päätöksen teossa, myös kriittisessä valossa. (Era 2012, 9–10.)

Amartya Sen (1993) tuo *Capability and Well-Being* artikkelissa valintojen tekemisen merkityksestä vapaudelle. Hän esittää vapauden olevan riippuvainen muiden tekemistä valinnoista. Artikkelissa tämä linkittyy esimerkin kautta kehitysvammaisiin. Sen toteaa vapauden valintoihin olevan joidenkin ihmisryhmien kohdalla rajoittunutta. Sen myös tuo esille taloudellisen merkityksen palvelujen muotoutumiseen tehtävän sosiaalipolitiikan kautta. Artikkelin on osa Amartya Senin ja Martha Nussbaumin *Quality of Life* vuonna 1993 toimittamaa artikkelisarjaa, jossa elämän laadullisia kysymyksiä pohditaan monitieteellisesti.

Aphosen (2008) *Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen* on Kansaneläkelaitoksen tutkimusosastolla tehty tutkimus. Tutkimus valottaa yhdeksän vaikeasti vammaisen henkilön kokemuksia elämästä ja kasvusta kahdeksan vuoden ajalta. Tutkimus on tehty haastatteluiden pohjalta, joita avataan tutkimuksen kohteena olevien ihmisten, kuin ammattilaistenkin näkemysten kautta. Tutkimus avaa laajasti nuorten ihmisten kokemuksia vapaa-ajasta, kansalaisuudesta kuin työnteosta. Se avaa näkökulmia vammaisen henkilön mahdollisuuksista osallisuuteen yhteiskunnassa, sekä sen toteutumiseen. Hän esittää edelleen vammaisuuden näyttäytyvän lääketieteellisenä ongelmana yhteiskunnassa. Vammaisuus on yksilön oma eikä koko yhteiskunnan rakenteiden ongelma tuloksissa. (Ahponen 2008, 201.)

Mari Kivistön väitöskirja tuo esille osallisuuden vaikeavammaisten ihmisten näkökulmasta monimenetelmäisen tutkimuksen kautta. Monimenetelmäisyys Kivistön (2014, 6) auttaa tarkastelemaan vaikeasti vammaisten osallisuutta kriittisesti monesta eri näkökulmasta, jolloin tutkimusta tapojen ja tulkinta voidaan huomioida tutkimuksessa. Tutkimus esittää myös havaintoja siitä, kuinka osallisuus on vaihtelevaa ja saattaa muuttua ihmisen elämässä ajan kuluessa.

Kivistö esittää tuloksissaan kritiikkiä palvelusuunnitelmien merkityksestä vammaisten palveluihin. Palvelusuunnitelmat näyttäytyvät tutkimuksen varjossa enemmän suoritemerkintöjen kohteeksi, joiden kautta voidaan varmistaa palvelut. (Kivistö 2014, 244–255.) Tutkimuksesta käy ilmi vammaisten mahdollisuudet osallisuuteen, jos ei ole mahdollisuutta osallistua. (Kivistö 2014, 240.)

4 KEHITTÄMISPROSESSIN TOTEUTUS

4.1 Kehittämisen tavoite

Kehittämistyön tavoitteena on löytää uusia tapoja, jotka vahvistavat vaikeasti kehitysvammaisten yhteiskunnallista osallisuutta. Opinnäytetyön tarkoitus oli kokeilla yhdessä työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa uusia keinoja, jotka parantavat asiakkaiden osallisuutta yhteiskunnassa. Yhdessä kehittäminen ei asiakkaiden kanssa onnistunut vallitsevasta covid-19 pandemia tilanteesta johtuen. Pandemia tilanteen vuoksi kehitys kohdistui työntekijöiden osaamisen vahvistamiseen.

4.2 Kehittämisen toimenpiteet

Kehitysvammaisten osallisuutta vahvistetaan tuottamalla henkilökunnan käyttöön suunnattu opas. Oppaan tarkoituksena on juurruttaa Päijät-Soten vammaispalveluihin käytäntöjä, jotka vahvistavat työntekijöiden osaamista osallisuuden näkökulmasta. Tämä taas tukee vaikeammin kehitysvammaisten sekä moniaistivammaisten henkilöiden osallisuuden kokemusta.

Oppaan on tarkoitus olla helposti saatavilla työntekijöille, jotta sitä voidaan hyödyntää helposti. Tätä vasten oppaasta luodaan digitaalinen versio, joka on helposti käyttöönotettavissa, sekä luettavissa mobiililaitteilla. Tätä varten luodaan Päijät-Soten sisäiseen verkkoon omasivusto, josta opas on helposti saatavilla. Saatavuuden helppous tukee myös muita yksiköjä, jotka eivät ole olleet mukana kehittämässä opasta.

Kehittämiseen käytetään soveltaen Aivoriini menetelmään sekä dialogista keskustelua. Aivoriinin ajatuksena on saada aikaan mahdollisimman paljon ideoita aikaan, jonka kautta voidaan dialogisen keskustelun kautta löytää avoimen keskustelemisen uusia näkökulmia oppaan sisältöihin.

4.2.1 Aivoriihimenetelmä

Aivoriihi on menetelmä, jossa ennen varsinaista ideaa valitaan kehitettävä asia, jota lähdetään yhdessä työskentelijöiden kanssa pohtimaan. Idea on siinä, että pyritään mahdollisimman paljon löytää uusia näkökulmia ja ideoita kehitettävän asian toteuttamiseen (Aivoriihi.)

Menetelmä tarkoitus on kerätä mahdollisimman nopeasti uusia ideoita ja niitä liikaa miettimättä (Harisalo 2011, 79). Aivoriihellä on neljä periaatetta, jonka pohjalta sitä toteutetaan:

- ideoiden määrä tuottaa tässä tapauksessa laatua
- ideointi ja arvioinnin pitää olla toisistaan erilliset vaiheet
- uusia ja luovia ratkaisuja pitää rohkaista
- hyödynnä jo olemassa olevia ideoita.

Näiden periaatteiden pohjalta toteutetaan varsinainen aivoriihi ideointi, joka koostuu pääsääntöisesti seuraavista vaiheista, kuten aivoriihen ohjeistuksessa esitetään (Aivoriihi s.a):

- menetelmään tutustuminen
- aiheen määrittely ja rajaaminen
- ideointivaihe
- arviointi
- valinta.

Aivoriihen tuloksia eli ideoita voidaan käyttää sellaisenaan tai sitten niitä voidaan jatkojalostaa. Ideat ja näkökulmat voidaan ryhmitellä omiin lokeroihinsa ja näin helpommin etsiä niihin ratkaisuja (Harisalo 2011, 91.)

4.2.2 Dialoginen keskustelu

Dialogisen keskustelun tarkoitus on olla mahdollisimman suoraa ja rehellistä puhetta, jonka kautta löydetään yhteinen ymmärrys johonkin asiaan. Dialogisen keskustelun kautta pyritään löytämään ja samaan esiin ihmisten potentiaali, halu ja kyvyt. Näiden kautta pyritään löytämään keskusteluun erilaisia näkökulmia ja ajatuksia käsiteltävään aiheeseen. (Salonen ym 2017, 84.) Koskimies ym (2012, 10) tuovat esille avoimuuden tärkeyden ja kuinka tilan antamiselle on suuri merkitys dialogissa. Dialogissa heidän mukaansa onnistumisen

kannalta on tärkeää optimistinen ajatusten ympäristö kehittämisen kannalta sekä turvallisen keskustelun mahdollisuus.

Dialoginen keskustelu mahdollistaa myös hiljaisen tiedon esiin saamisen. Hiljaisella tiedolla tarkoitetaan tietoa, jota jokaisella henkilöllä on esimerkiksi tietoa asiakkaista tai taitoja, jotka eivät muuten tulisi esille, ellei dialogia käytäisi (Koskimies ym, 2012. 9.) Hiljainen tieto linkittyy vahvasti kokemuksellisuuteen. Kokemusten kautta tulevat tiedot ja taidot voivat jäädä huomaamatta ilman dialogia. Ilman avointa ja rehellistä keskustelua niitä ei ehkä miellä taidoksi tai tiedoksi, joka on hyödyllistä työyhteisön kannalta.

4.3 Kehittämistyön eteneminen

Kehitysvammaisten osallisuutta haluttiin vahvistaa tuottamalla henkilökunnan käyttöön tarkoitettu kirjallinen opas. Toivottavana lopputuloksena on, että työ jalkautuu myös muihin yksiköihin, joissa uusia keinoja asiakkaiden osallisuuden parantamiseen tarvitaan. Olen työskennellyt Päijät-Soten vammaispalveluissa usean vuoden ajan ja halusin tehdä opinnäytetyön omalle työnantajalle, mutta en yksikköön missä itse työskentelen. Tähän syynä alustavassa keskustelussa esiin noussut kohderyhmä. Alustava keskustelu työn aloittamisesta käytiin vuoden 2021 alkupuolella. Keskustelussa oli mukana esihenkilöstöä, jotka nostivat osallisuuden teeman esille ja toivoivat, että opinnäytetyö kohdistuisi vaikeammin kehitysvammaisiin asiakkaisiin. Esihenkilöstö näki vaikeammin kehitysvammaisten jääneen syrjään osallisuuden kehittämisestä muihin asiakasryhmiin nähden. Korostin myös asiakkaiden osallisuutta kehittämistyöhön tässä vaiheessa.

Varsinaisen pohjatyön toteutin vuoden 2021 syksyllä, jolloin keräsin aiheeseen liittyvää aineistoa, sekä pohdin kehittämisen menetelmiä. Esille nousi Aivoriihi menetelmä, sekä Tulopuu työn tuloksien esittämiseen. Covid-19 pandemian pahetuessa joulua 2021 kohti tultiin esihenkilön kanssa tulokseen, että työ olisi syytä järjestää verkkotyöskentelynä. Kehittämistyön aikana havaittiin yhdessä työntekijöiden kanssa, että asiakkaiden kanssa yhdessä tehtävä kehittäminen ei ole mahdollista. Verkkotyöskentely ei ollut asiakkaiden näkökulmasta mahdollista, koska ei olisi kyetty järjestämään sellaisia tiloja ja laitteistoja, jotka olisivat mahdollistaneet täysipainoisen osallistumisen.

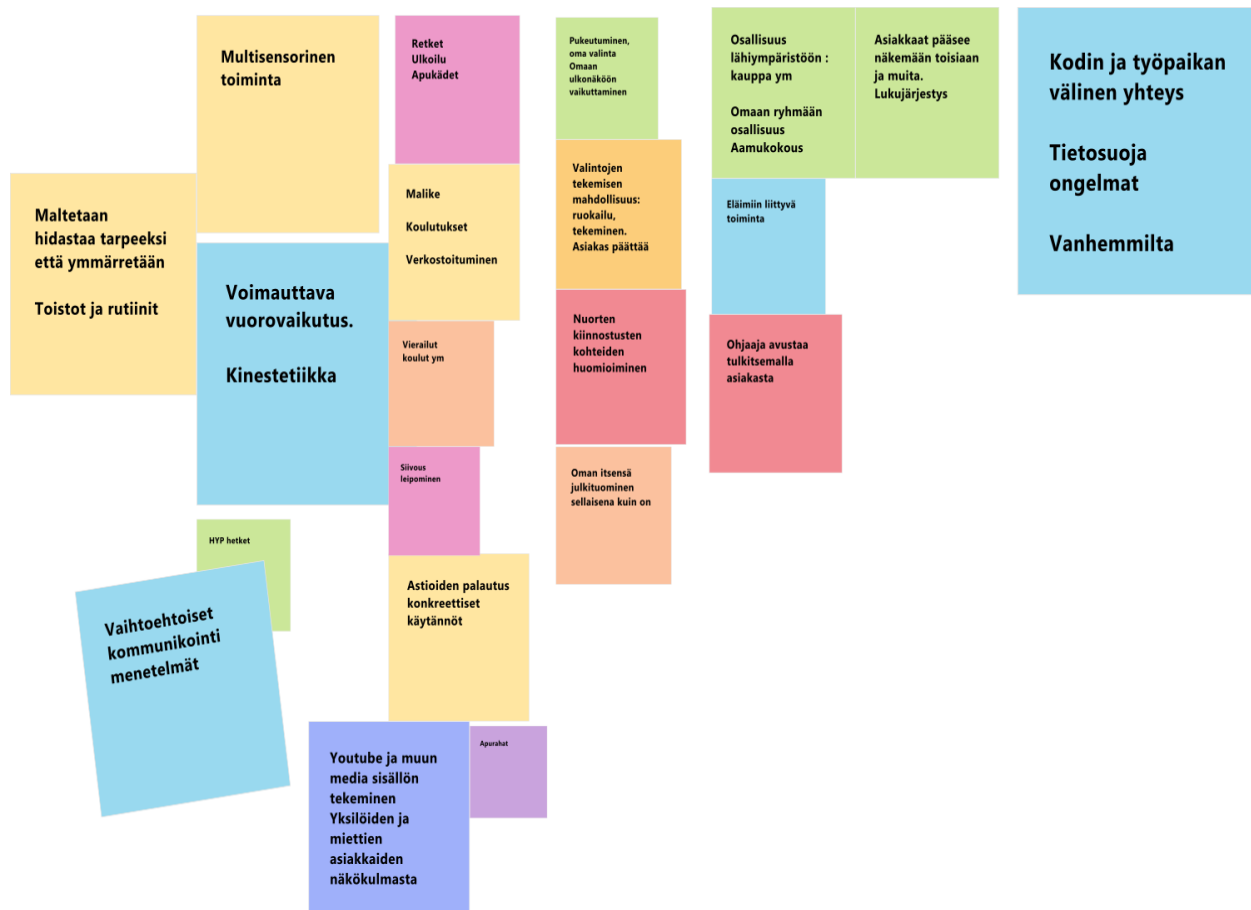
Opinnäytteen kohderyhmä muuttui siis osittain ja näin ollen työnluonne. Työ toteutettiin työntekijöiden osaamista parantavana kehittämistyönä, ilman asiakkaiden läsnäoloa työskentelyssä. Prosessi toteutettiin kahtena eri kertana, jolloin voitiin saada sisältöihin lisää ulottuvuuksia työntekijöiden taholta.

4.4 Aivoriihi-etätapaaminen

Etätapaamista pohjustettiin työntekijöiden kanssa käydyn viestittelyn merkeissä. Sovittiin käytännön asioista, kuten aikatauluista ja miten työtä tullaan toteuttamaan. Tässä vaiheessa havaittiin asiakkaiden osallistumisen hankaluus ja turvallisen osallistumisen järjestämisen vaikeus.

Valitsevasta pandemia tilanteesta johtuen aivoriihi järjestettiin etätapaamisena 21.1.2021 ja siihen osallistui neljä henkilöä, jotka ovat tulevan uuden yksikön työntekijöitä. Esittelyssä selvisi myös, että työhön saattaa tulla keskeytyksiä ja kaikki eivät voi osallistua välttämättä kokoaikaisesti asiakastyöstä johtuen. Tiedustelin työntekijöiltä aikaisempaa kokemusta kehittämistyöstä ja aivoriihestä, jolloin selvinnyt, ettei heiltä löytynyt aikaisempaa kokemusta aivoriihestä, mutta kehittämistyöstä jonkin verran. Alustin aivoriihen esittelemällä menetelmän ideaa ja miten missä järjestyksessä vaiheita tehdään (liite 1). Työskentely toteutettiin Microsoft Teams -verkkotyöskentely ympäristössä, jossa videotapaaminen järjestettiin, käytin ideoiden kirjaamisen apuna virtuaalista valkotaulua Whiteboard, jonka käyttämiseen päädyin sen helppouden vuoksi ja että se on osa organisaation sovellusvalikoimaa.

Aivoriihestä nousi useita ideoita esille, jotka liittyvät asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen (kuva 2). Työntekijät näkivät erittäin tärkeäksi osallisuuden nimenomaan kohdistuvan siihen, että kuinka asiakkaalle saataisiin kokemuksia ja että heidän valinnoillaan on merkitystä. Työntekijät näkivät vaikeammin vammaisten henkilöiden, osallisuuden kokemusten kumpuavan läheisyydestä ja mieleisestä tekemisestä, jossa heillä on tärkeä rooli osallisuuden mahdollistajina. Rutiininen ja toistojen merkitys korostui keskustelussa.

Kuva 2. Ideoita joita nousi esiin Aivoriihi työskentelyssä

Työskentelyn piti edetä sovittujen aikarajojen puitteissa, mutta tämä ei toteutunut keskeytysten ja työntekijöiltä tulevien ideoiden paljouden takia. Työskentely oli osittain katkonaista juuri ennakoitujen työntekijöiden asiakastyöskentelyyn poistumisten takia.

Työskentelyn lopussa kysyin mietteitä tapaamisesta. Työskentely nähtiin positiivisessa valossa ja työntekijät jäivät odottamaan seuraavaa tapaamista. Seuraavan tapaamisen tarkkaa ajankohtaa ei sovittu. Keskustelussa todettiin paremmaksi Covid-19 tilanteesta johtuen, että palataan aiheeseen myöhemmin.

4.5 Tapaaminen aivoriihen pohjalta

Toisen tapaamisen aiheena oli käydä dialogisen keskustelun kautta läpi niitä vaihtoehtoja, jonka pohjalta kirjallinen työ toteutettaisiin ja minkä tyyppinen se on. Lähtökohdaksi työlle oli Aivoriihen kautta saadut ideat ja niiden työstäminen. Keskustelussa nousi esiin niin vuosikalenteri, opas ja perehdytyskansion.

Vuosikalenteri nähtiin liian laajana ratkaisuna, jonka toteuttaminen ja käytännön hyödyt voisivat jäädä heikoiksi. Perehdytyskansiota esitettiin ratkaisuksi kirjalliseksi tuotokseksi. Esitin, että perehdytyskansio olisi liian suppea ajatukseltaan. Toin esille perehdytyskansioon kohdistuvan liikaa yhteen yksikköön ja näin ollen ei välttämättä saavuttaisi laajaa käyttöä Päijät-Soten vammaispalveluissa. Keskustelun kautta nousi opas ratkaisuksi, jolloin se kohdistuisi laajemmin koko organisaatioon. Oppaasta käydyn keskustelun perusteella päästiin yhteisymmärrykseen sen toteuttamiseksi.

Ideoiden suuri määrä myös oli huolen aiheena. Työntekijät miettivät olisivatko kaikki ideat mahdollisesti työn kannalla oleellisia. Keskustelun edetessä kävi selkeästi esille ideoiden laajuuden olevan hyvä asia. Liian suppea opas ei hyödyttäisi. Esille nousi, että oppaan sisältöjä olisi myös järkevä laittaa samojen otsikoiden alle. Otsikot muodostavat omat kokonaisuudet, jotka työntekijän on helpompi sisäistää.

Dialogisen keskustelun kautta nousi esiin työntekijöiden tarve helposti saatavilla olevalle ratkaisulle. Esitin työntekijöille mahdollisuuden, että opas olisi saatavissa älypuhelimille sekä tietokoneille. Työntekijät näkivät tämä hyvänä ratkaisuna, mutta halusivat oppaan olevan älypuhelimille sellainen, että sitä on helppo lukea. Kerroin tämän olevan mahdollista, koska Päijät-Soten käytössä olevat verkkotyökalut mahdollistavat tämän. Työntekijöiden toiveesta ideoiden runsautta käytetään hyväksi oppaan sisältöjen rakentamisessa. Keskustelussa käytiin myös mahdollisia tulevaisuuden näkymiä oppaalle. Sen mahdollinen laajentaminen nähtiin hyvänä toimenpiteenä.

5 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Tulosten tiivistys

Alkuperäisenä tavoitteena oli saada kehitettyä yhdessä asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa uusia keinoja asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseksi. Tavoitteet eivät toteutuneet alkuperäiseen suunnitelmaan nähden. Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti saada asiakkaat mukaan prosessiin ei toteutunut. Covid-19 esti asiakkaiden osallistumisen kehittämiseen. Tässä huomioitiin asiakkaiden kyky hahmottaa verkkotyöskentelyä.

Kehittämistyötä tehtiin kahdessa tapaamisessa työntekijöiden kanssa. Ensimmäinen tapaaminen perustui aivoriiheen, jonka kautta saatiin uusia ideoita ja näkökulmia. Toinen tapaaminen keskittyi ensimmäisen tapaamisen ideoiden jatkojalostamiseen. Työntekijät antoivat vapaat kädet sisältöjen tekoon ja muokkaamiseen. Näiden kahden tapaamisen tuloksena aivoriihestä syntyi Osallisuudenopas. Oppaan sisältö rakentuu niistä ideoista, jotka nousivat esiin ideoinnista aivoriihessä (kuva1.) Niiden pohjalta luodaan helposti ymmärrettävät otsikot osioille oppaaseen:

- vuorovaikutus ja Kommunikointi
- itsemääräämisoikeus
- asiakkaan ympäristö ja toiminta arjessa
- koulutukset ja verkostoituminen

Osioiden sisälle lisätiin teemojen mukaisesti linkkejä eri lähteistä. Osioiden alle on kirjoitettu kuvaukset osallisuuden merkityksestä kyseiseen otsikon teemaan. Oppaan sisältö on tarkoitettu pääsääntöisesti Päijät-Soten vammaispalveluiden henkilökunnalle. Osallisuudenopas varsinainen sijainti on Päijät-Soten sisäisessä tietoverkossa. Sivustoon pääsystä ja kehittämisestä ei ole toistaiseksi keskusteltu esihenkilöiden kanssa.

Vuorovaikutus ja Kommunikointi

Vuorovaikutus nousi esille voimauttavan vuorovaikutuksen, multisensorisen toiminnan sekä Huomioivaa yhdessäoloa malli (HYP) -hetkien noustessa esille kehittämisen aikana. Linkit oppaan sisältöön löytyvät helposti ja niiden sisällöt ovat helposti omaksuttavia. Aistikokemukset koetaan asiakkaan kannalta tärkeiksi. Ne vahvistavat asiakkaan kokemusta osallisuudesta ympäristöön. Ne myös vaikuttavat positiivisesti asiakkaan sosiaalisiin suhteisiin päivätoiminnassa.

Kommunikaatiossa tuodaan julki vaihtoehtoiset kommunikaatio menetelmät. Erilaiset kommunikaation välineet tuodaan esille. AAC-menetelmistä löytyi paljon linkkejä, jotka toistivat itseään, joten valitsin tunnettuja sivustoja. Näissä oli konkreettisesti niitä tekijöitä, jotka liittyvä vaihtoehtoiseen kommunikoitiin.

Itsemääräämisoikeus

Kehittämistyön kautta nousi esille asiakkaan kohtaaminen ja asenne asiakastyöskentelyssä. Työntekijän huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeus valintoja tehtäessä. Osallisuuden näkökulmasta itsemääräämisoikeus on keskeinen. Se korostaa asiakkaan itseensä kohdistuvien toimintojen merkitystä, vaikka ne olisivatkin tuettuja. Oppaaseen kirjoitettu teksti ja linkit toimivat ohjeuorina. Itsemääräämisoikeus toimii tienviittana muille osioille. Sillä voidaan korostaa arjen valintoja tai kommunikoinnin merkitystä.

Asiakkaan ympäristö ja toiminta arjessa

Kehittämistyön ideoista tuli esille asiakkaiden mahdollisuus omiin valintoihin ja miten työntekijä voi niitä tukea. Se avaa asennetta, miten tulisi suhtautua ja mitä keinoja voi asiakkaiden osallisuuden parantamiseksi tehdä päiväaikaisen toiminnan arjessa. Kinestetikkana merkitys arjen osallisuuden tukena nostettiin esiin tähän osioon. Kinestetikka osallistaa asiakkaan tekemään itse yhdessä työntekijän kanssa omaa fyysisyyteen liittyvää liikettä. Tätä kautta saadaan osallisuuden kokemuksia, kun voi vaikuttaa omaan toimintaan vaikkakin tuetusti.

Arjen osallisuuteen liittyy asiakkaan sosiaaliset suhteet. Yhteydenpito omaisiin tai asumispaikkaan on tärkeää. Sieltä saatu tieto voi olla hyvin tärkeä asiakkaan osallisuuden parantamiseksi. Arjen rutiinit, myös vahvistat asiakkaan sosiaalisia suhteita, kun hän saa osallisuuden kokemuksia toiston kautta tehtävistä toiminnoista. Näitä on aamukokoukset tai yhteiset retket. Näitä on hyvä järjestellä yhteisesti sovitulla lukujärjestyksellä.

Yksilöllisyys saattaa jäädä arjen keskellä huomiotta. Pienikin panostus saattaa olla osallisuuden näkökulmasta positiivinen. Esille nostettu Youtube-vidiot saattavat olla asiakkaalle tärkeä mahdollisuus olla osana yhteiskuntaa. (kuva1.) Media sisältö tuo arkeen uutta sisältö ja näin haastaa myös asiakasta oman osallisuuden näkökulmasta.

Koulutukset ja verkostoituminen

Kehittämistyön tuloksena nousi esille tarvetta löytää koulutustahoja. Koulutukset keskittyvät kehitysvamma-alan koulutuksiin. Osiossa huomioidaan muidenkin alojen koulutuksia, joilla voidaan parantaa asiakkaiden osallisuutta. Koulutuksissa korostuu verkkokoulutukset, mutta myös fyysistä läsnäoloa vaativia koulutuksia on tarjolla.

Verkostoituminen näkyy Osallisuudenoppaassa tuomalla esiin sellaisia toimijoita, joiden kanssa tehdä yhteistyötä. Yhteistyöllä tavoitellaan osallisuuden mahdollisuuksia. Kehittämistyössä tämä ilmeni työntekijöiden toiveena saada oppaaseen paikallisia apua tarjoavia tahoja. Kehittämistyön tuloksena oppaaseen sisällytettiin valtakunnallisia toimijoita.

Apurahojen esille tuominen on yksi keino parantaa osallisuutta, jos raha kohdennetaan siihen. Linkeissä on eri apuraha myöntäjä tahoja sekä Jelli.fi kokonaisuus apurahojen myöntäjiä.

5.2 Johtopäätökset ja pohdinta

Kehittämistyöstä seuraa Osallisuuden opas, joka vahvistaa työntekijöiden tietoa ja taitovarantoa. Osallisuudenoppaan kautta vahvistetaan vaikeasti kehitysvammaisten osallisuuden kokemuksia.

Vaikeammin kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat osallisuutensa vahvistamiseksi työntekijöitä tuekseen. Työntekijöillä tulee olla riittävä määrä tietoa, taito- ja kokemuspohjaa kuinka työskennellä kyseisen vaikeasti kehitysvammaisten kanssa. Tätä tukee Miittisen (2020, 154) havainto liian vähäisestä vuorovaikutuksesta ja sen vaikutuksesta sosiaalisuuteen. Lääketieteellinen näkökulma tukee tiedon tarpeellisuutta kehitysvammaisuudesta, jotta sitä voidaan tukea parhaiten. Koskentausta ym (2021, 346) toteavat kehitykselliset muutokset ymmärryksessä ja kyvyssä päätöksen tekoon vaikuttavat tähän tulokintaan. Tämä myös vähentää mahdollisuutta osallisuuteen omassa ympäristössä. Työntekijän rooli nähdään mahdollistajana asiakkaan osallisuuden vahvistajana, kuten Saramaa (2019, 34) havainnollistaa kuvatessaan osallisuuden kehitysvammaisten osallisuuden rakentumista.

Huotarinen & Rinteen (2021, 131–133) havaintojen perusteella voidaan tulkita itsemääräämisoikeuden olevan välttämättömyys osallisuudelle. Siksi sen korostaminen oman osiona ja vahvistamalla sen kautta työntekijöiden osaamista voidaan pitää perusteltuna. Tätä tukee myös Eriksonin (2008, 12) tulkinta osallisuudesta syrjäytymisen vastakohta. Tätä vasten voidaan tulkita asiakkaan syrjäytyvän, jos hänelle ei tarjota mahdollisuutta osallisuuteen. Teittinen & Vesala (2021, 39) huomauttavat, että olennaista on osallisuus eikä osallistuminen, joka sekoittuu osallisuudeksi.

Riippuvuussuhde toisen henkilön avusta, näyttäytyä arjen valinnoissa. Tämä myös näkyy ideoiden ja näkökulmien sisällöissä. Toistot ja rutiinit sekä omiin valintoihin kannustaminen koetaan tärkeiksi. Vaikeasti kehitysvammaisten läheisiltä saatu tieto toimintatavoista ja tapahtumista elämässä nähdään tarpeelliseksi. Hiljainen tieto on tärkeässä roolissa. Hiljaisen tiedon kautta saadaan oleellista tietoa, joka vaikuttaa osallisuuden kokemukseen asiakkaan näkökulmasta. Miettinen (2021, 363) näkee asiakkaan oman arjen hallinnan toteutuvaksi työntekijän avustuksella. Hän korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden näin toteutuvaksi. Oppaan sisällöt vahvistavat työntekijän tietovarantoa osallisuuden merkityksestä asiakkaan arjen valinnoissa.

Kehittämistyön ideat korostivat läsnäolon merkitystä vaikeasti kehitysvammaisten kanssa työskentelyssä. Läsnäolo osallisuuden näkökulmasta kiinnittyy vaihtoehtoihin kommunikaatio menetelmiin. (Miettinen 2020, 154.) Vahvistamalla työntekijöiden tietämystä vaihtoehtoisista kommunikointi menetelmiä vahvistaa osallisuutta asiakasrajapinnassa. (Burakoff & Lahti 2021, 137.) Eri-laiset vuorovaikutus menetelmät korostuivat aivoriihessä. Niiden kautta nähtiin asiakkaan saavan yhteys paremmin ympäristöön. Omaan ympäristöön vaikuttaminen on osa osallisuutta (Miettinen 2020, 148) ja näin ollen vahvistaa kiinnittymistä yhteiskuntaan. Kiilakosken & Maunun (2018, 114) tulkinta sosiaalisen osallisuuden kiinnittymisestä yhteiskunnalliseen osallisuuteen tukee Miettisen tulkintaa. Näiden pohjalta voidaan todeta merkitykselliseksi osallisuuden kannalta asiakkaan sosiaalisen ympäristön vahvistaminen. Työntekijän valmius vastata tähän on olennainen osa Osallisuusoppaan sisältöjä.

Kokonaisuudessa muutoksista huolimatta prosessi oli idearikas. Se johti selkeään lopputulokseen eli Osallisuusoppaaseen. Se kiinnittyi osallisuus teemaan, vaikkakin otin lieviä sivuaskeleita. Ideat kumpusivat osaamisen ja kokemuksen kautta. Ainoana suurena miinuksena voidaan pitää asiakkaiden poisjäämistä.

5.3 Kehittämisprosessin arviointi

Opinnäytetyön alkuperäinen tavoite saada asiakkaat ja työntekijät yhdessä kehittämään asiakkaille uusia tapoja yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi ei toteutunut kaikilta osin. Asiakkaiden jääminen pois koko kehittämissprosessista, muutti työn kohdistumista työntekijälähtöiseksi. Palveluiden tarjoaminen ja työntekijöiden merkitys asiakkaille korostuivat tutkimusaineistossa. Ajoittaiset aikataulu ongelmat vaivasivat myös prosessia. Muutosten taustavaikuttajana on Covid-19 pandemia.

Työntekijät osallistuivat kehittämiseen positiivisella sekä kriittisellä silmällä. He osallistuivat prosessiin mieluusti ja antoivat ideoita todella paljon. He esittivät kritiikkiä siitä, ettei tuloksista tulisi sellaisia, jotka he näkivät työn kannalta merkityksettömiksi. Osallisuuteen liittymättömät sekä liian korkealentoiset ajatukset koettiin negatiivisessa valossa. Fyysisen läsnäolon merkityksellisyys ja selkeys korostui työntekijöiden ajatuksissa. Työntekijöiden kokemus näkyi myös ideoiden sisällöissä. Kokemukseen perustuvan tiedon saaminen oli olennainen osa opinnäytteen toteutumisessa.

Osallisuusoppaan rakenteiden luominen oli selkeää, prosessin aikana tehtyjen jaotteluiden vuoksi. Ainoastaan kinestetikka siirtäminen Vuorovaikutus ja Kommunikointi otsikon alta pois, oli suurempi muutos. Näin Kinestetikan kiinnittyvän vahvasti arjen rutiineihin ja tämä vaikutti päätökseen. Apukädet idea jäi hieman keskeneräiseksi ja tuleekin esiin verkostoitumisen kautta, vapaaehtoisten toimijoiden huomioimisena.

5.4 Ehdotuksia jatkokehittämiseen

Rakentavana toimenpiteenä kehittäisin opinnäytteestä syntyneen oppaan jatkuvaa päivittämistä. Säännöllinen päivittäminen edesauttaisi oppaan jalkautumista osaksi työruutiineja. Päivittäminen tulee toteuttaa vastuuhenkilöiden

kautta, jotka tulevat eri yksiköistä. Tämä jalkauttaa oppaan useamman yksikön hyödyksi.

Oppaan rakennetta olisi suotava myös muuttaa monipuolisemmaksi. Monipuolinen rakenne, joka kohdistuisi muiden asiakasryhmien tarpeisiin lisäisi oppaan merkitystä. Selkeät otsikot ja sisällöt tekevät siitä helposti lähestyttävän. Välilehtien saaminen käyttöön edistäisi helppoa siirtymistä oppaan sisällä.

Asiakkaat sisällöntuottajiksi oppaaseen. Näin ollen oppaan alkuperäinen idea saisi uuden alun. Tämä kautta myös toteutettaisiin osallisuutta asiakasnäkökulmasta. Työn merkitys myös korostuisi tämän kautta ja antaisi sille alkuperäisen merkityksen.

LÄHTEET

Aivoriihi s.a. Innokylä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://innokyla.fi/fi/ty-okalut/aivoriihi> [viitattu 25.08.2021].

Ahponen, H. 2008. Vaikeasti vammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntyyli. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 94. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Burakoff, K. & Lahti, S. 2020. Olemuskieli kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen välineenä. Teoksessa: Eri tavoin kommunikoiden kohtaaminen sosiaali- ja terveysalan työssä. Karjalainen, A, L & Wallenius-Penttilä, K (toim.). DIAK-Opetus 5. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 136–153. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/344887/DIAK_Opetus_5.pdf?sequence=5&isAllowed=y [viitattu 9.3.2022].

Era, T. 2013. Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 20.3.2022].

Erikson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3. Helsinki: Kehitysvammaliitto Ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf> [viitattu 4.11.2021].

Harisalo, R. 2011. Luovuuden teknologia – ideointimenetelmät organisaatioiden luovuuden vahvistajana. Tampere: Tampereen yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100944/Harisalo_Luovuuden_teknologia.pdf?sequence=1 [viitattu 24.3.2021].

Heikkilä, H. 2015. Sosiaalisen elämän ulottuvuudet Sosiaaliset suhteet ja -verkostot kehitysvammaisen elämässä. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://kvps.fi/wp-content/uploads/2015/04/Sosiaalisen-elämän-ulottuvuudet-2015.pdf> [viitattu 3.10.2021].

Huotari, J. & Rinne, J. 2021. Johtamisen keinot osallisuuden mahdollistajana. Teoksessa Rieppo, S (toim.) Tavalliseen asumiseen? Puheenvuoroja omasta kodista ja asumisesta. Kehitysvammaliiton selvityksiä 17. Espoo: Kehitysvammaliitto ry, 129–134. PDF-dokumentti. Saatavilla: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/2021/10/tavalliseen-asumiseen-verkko.pdf> [viitattu 25.1.2022].

Isola, A.-M. Kaartinen, H. Leemann, L. Lääperi, R. Schneider, T. Valtari, S. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki:

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1 [viitattu 25.08.2021].

Jokinen, T. Lehmuskoski, A. Lohijoki, H. Ålander, A. 2021. Kirjaaminen monialaisessa yhteistyössä – versio 2.0. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022040126631> [viitattu 29.3.2021].

Kaski, M. Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Kari, O. Laakso, S. Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. Helsinki: Sanoma Pro.

Kivisto, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen: monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Koivisto, K. 2019. Vuorovaikutus ja eettinen toiminta erityisryhmiin kuuluvien ihmisten tutkimuksessa. ePooki - Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut. Oulu: Oulun ammattikorkeakoulu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2019102434666> [viitattu 4.11.2021].

Koskentausta, T. Sauna-Aho, O. Pöyhönen, M. & Koillinen, H. 2021. Kehitysvammat. Teoksessa Jehkonen, M. Saunamäki, T & Hokkanen, L. (toim.) Kliininen Neuropsykologia. Opinportti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oppiportti.fi/> [viitattu 31.10.2021].

Koskimies, M. Pyhäjoki, J. Arnkil, T E. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 18.3.2022].

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf [viitattu 27.2.2022].

Maunu, A. & Kiilakoski, T. 2018. Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. *Aikuiskasvatus vol.38*. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://doi.org/10.33336/aik.88333> [viitattu 14.2.2022].

Miettinen, S. 2021. Sebastianin tahtoa tulkitsemassa: syvästi kehitysvammaisen sosiaalihuollon asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa omaan arkeensa. *Janus vol.29*. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://journal.fi/janus/article/view/98176/66256> [viitattu 24.3.2022].

Miettinen, S. 2020. Syvästi kehitysvammaisen aikuisen mahdollisuudet yhteisyyden kokemiseen Etnografinen tutkimus sosiaalisesta vuorovaikutuksesta suomalaisissa ryhmäkodeissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 85. PDF-dokumentti Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139442/YP2002_Miettinen.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 3.11.2021].

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja vol.14*. PDF-Dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/30318000-Kohti-sosiaalipedagogista-osallisuuden-ideaalia.html> [viitattu 27.3.2022].

Nurkkala, L. 2018. Kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia sosiaalisesta osallisuudesta yhteisöissä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59963/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201810264538.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 1.3.2022].

Osallistavat Menetelmät. 2017. Helsinki: KSL-opintokeskus julkaisu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/01/Osallistavat-menetelmat-KSL-verkko.pdf> [viitattu 25.08.2021].

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteerit s.a. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-tyollistymista-edistavan-toiminnan-laatuksiteerit.pdf> [viitattu 3.10.2021].

Perhe- ja sosiaalipalvelut. 2021. Päijät-Sote. WWW-dokumentti Saatavissa: <https://paijat-sote.fi/yhtyma/toimialat/perhe-ja-sosiaalipalvelut/> [viitattu 7.3.2022].

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!. Teoksessa Era, T (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. 156, 12–34. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 25.08.2021].

Romakkaniemi, M. Martin, M. Lappalainen, T. 2019. Vammaissosiaalityön asi-antuntijuus harkintavallan perusteena. Teoksessa Pohjola, A. Kemppainen, T. Niskala, A. Peronius, N. (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 171–198.

Salonen, K. Eloranta, S. Hautala, T. Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavilla: <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf> [viitattu 13.3.2022].

Saramaa, M. 2019. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus ja osallisuus asumispalveluissa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu

-tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63863/Saramaa.Mari.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 31.10.2021].

Sen, A. 1993. Capability & well-being. Teoksessa Nussbaum, M. & Sen, A (toim.) The quality of life. Oxford. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/0198287976.001.0001/acprof-9780198287971> [viitattu 18.4.2022].

Seppälä, H. 2021. Kehitysvammaisuuden määritelmästä. Teoksessa Jehkonen, M. Saunamäki, T & Hokkanen, L. (toim.) Kliininen Neuropsykologia. Opinportti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oppiportti.fi/> [viitattu 31.10.2021].

Sosiaalialan osaamiskeskus Verso –liikelaitos. 2022. Päijät-Sote. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://paijat-sote.fi/yhtyma/toimialat/sosiaalialan-osaamiskeskus-verso/> [viitattu 7.3.2022].

Teittinen, A.& Vesala, H T. 2021. Vammaispalveluita tarvitsevien asema yhteiskunnassa. Teoksessa Teittinen, A. Kivistö, M. Tarvainen, M. & Hautala, S (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 39–56.

Uusitalo, H. & Simpura, J. 2020. Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana. PDF-dokumentti. *Yhteiskuntapolitiikka* 85. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140729/YP2005-6_Uusitalo%26Simpura.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 31.10.2021].

Yhtymä. 2020. Päijät-Sote. WWW-dokumentti. Päivitetty 10.3.2021. Saatavissa: <https://www.phhyky.fi/fi/yhtyma/> [viitattu 23.9.2021].

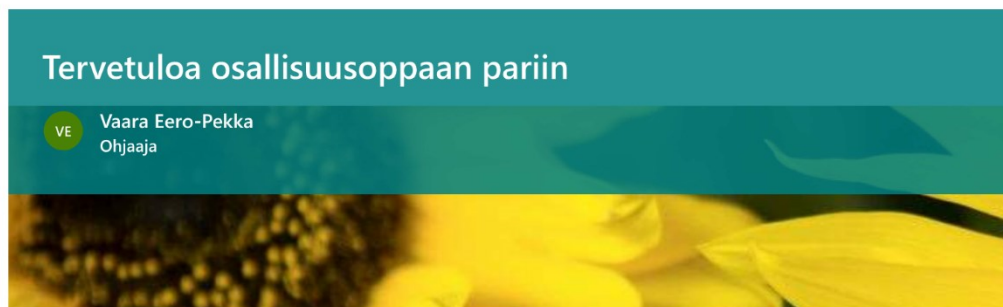
Liite 1

Aivoriihi

1. Kehittämiskysymys: Miten saamme osallisuutta lisättyä tämänhetkiseen työhön vaikeasti kehitysvammaisten kanssa
2. Esittele aivoriihi menetelmää
3. Kysymyksen esittely ja ryhmässä ideointi – tuotoksen paperille
4. Valitaan parhaat tuotokset
5. Sovitaan, kuinka käytännössä niistä lähdetään toteuttamaan
6. Lopetus

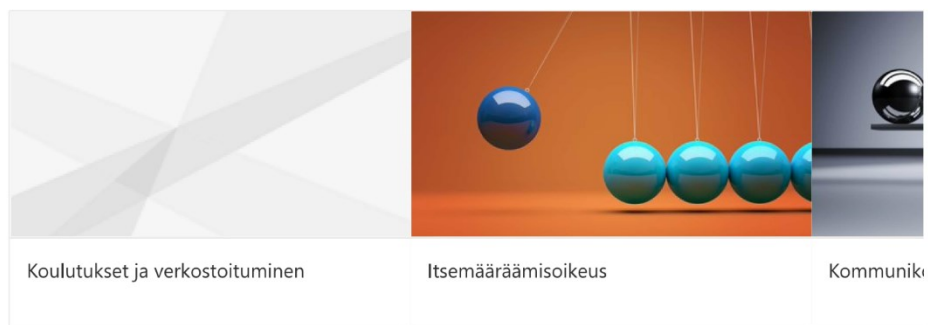
Liite 2

Osallisuusopas

Tämä on osallisuusopas, joka on tehty opinnäytteenä Salinmäen uuteen päiväaikaistoimintaan. Opas linkittyy vaikeammin kehitysvammaisten asiakkaiden päivätoiminnan arkeen. Opas auttaa työntekijää huomioimaan asiakkaiden osallisuuden omassa arjessaan. Se korostaa käytännön keinoja, kommunikointia ja läsnäolon merkitystä. Oppaan on tarkoitus vahvistaa asiakkaiden omien valintojen tekemistä. Työntekijöillä on vastuu asiakkaiden valintojen sekä itsemääräämisen mahdollistajana.

Toivon oppaalle pitkää ikää ja kehitystä.

Kommunikointi & Vuorovaikutus

Vaara Eero-Pekka
Ohjaaja

Kommunikoinnin ja vuorovaikutus kulkevat käsikädessä. Kommunikoinnilla nousee tässä osioissa esiin enemmän konkreettisia keinoilla, joilla voidaan parantaa asiakkaiden kanssa käytävää vuoropuhelua (AAC). Osioon nostettu myös apuvälineet. Niissä on myös muuhunkin kuin vain kommunikaatioon liittyviä apuvälineitä.

Vuorovaikutus painottuu enemmän asiakkaan kanssa tehtävään läsnäoloon perustuvaan toimintaan. Multisensorinen toiminta auttaa aistikokemusten kautta vahvistamaan osallisuuden kokemusta. Tämä ajatus perustuu siihen, että vaikeasti kehitysvammaisten ja moniaistivammaisten kokemukset omasta vuorovaikutuksesta perustuu fyysisyyteen. Fyysisyyden kautta, koetaan niin psyykkisiä, kuin henkisiä kokemuksia.

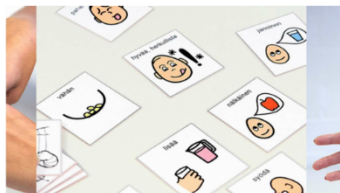
<https://papunet.net/tietoa/puhetta-tukeva-taydentava-ja-korvaava-kommunikointi-eli-aac>

Puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi eli AAC - Papunet

papunet.net

Puhetta korvaavassa kommunikoinnissa kumppanilla on tärkeä rooli, jotta viestintä onnistuu. Puhetta tukevalla, täydentävällä ja korvaavalla kommunikoinnilla (AAC) tarkoitetaan viestintää, jossa käytetään esimerkiksi tukiviittomia, kuvia tai blisskiel...

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/puhetta-tukevat-keinot/>

Puhetta korvaavat keinot - Kehitysvammaliitto » Etusivu

www.kehitysvammaliitto.fi

Jos puhuminen tai puheen ymmärtäminen ei suju, on mahdollista löytää kommunikointikeinoja, jotka tukevat tai korvaavat puhetta. Olemuskieli Eleet, ilmeet ja kehonkieli ovat luonnollinen osa ihmisten välistä kanssakäymistä. Osa tästä on tiedostamatont...

<https://slideplayer.fi/slide/14137156/>

VAIHTOEHTOSET KOMMUNIKAATIOMENETELMÄT - ppt lataa

slideplayer.fi

VAIHTOEHTOSET KOMMUNIKAATIOMENETELMÄT Kenelle AAC? kun ihminen ei pysty tai opi puhumaan vaikeasti puhehäiriöinen henkilö, joka opettelee puhumaan tai tarvitsee keinoa puheen ymmärrettävyyden ja ymmärtämisen parantamiseksi tarve voi olla pysyvä tai ...

<https://tikoteekkiverkosto.fi/>

Etusivu - Tikoteekkiverkosto

tikoteekkiverkosto.fi

Etusivu Suomessa on arviolta 65 000 puhevammaista ihmistä, joista noin 30 000 tarvitsee apuvälineitä pystyäkseen kommunikoimaan. Sopivan kommunikointitavan ja apuvälineen löytäminen edellyttävät erityistä asiantuntemusta.

<https://www.tukiliitto.fi/malike/>

Malike | Tukiliitto

www.tukiliitto.fi

Tämä verkkosivusto käyttää evästeitä parantamaan kokemustasi selatessasi verkkosivustoa. Näistä evästeistä tarpeelliseksi luokitellut evästeet tallennetaan selaimeesi, koska ne ovat välttämättömiä verkkosivuston perustoimintojen toiminnalle.

<https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/ammattilaiset/apuv%C3%A4lineet/>

Apuvälineet | Kuntoutumistalo.fi | Terveyskylä

www.terveyskyla.fi

Apuvälinepalvelut ovat tarkoitettu henkilöille, joiden toimintakyky on rajoittunut vamman, sairauden, ikääntymisen tai kehitysviivästymän vuoksi. Apuvälineiden avulla pyritään tukemaan, ylläpitämään tai parantamaan toimintakykyä taikka ehkäisemään to...

<https://stm.fi/vammaispalvelut-tukitoimet>

Vammaispalvelut ja tukitoimet - Sosiaali- ja terveysministeriö

stm.fi

Vammaispalvelut ja tukitoimet. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämisestä ja toimeentulon turvaamisesta.

<https://papunet.net/materiaalia/perehdytysmateriaali-voimauttavaan-vuorovaikutukseen>

Perehdytysmateriaali Voimauttavaan vuorovaikutukseen - Papunet

papunet.net

Voimauttava vuorovaikutus (Intensive Interaction) on käytännönläheinen tapa olla vuorovaikutuksessa varhaisten taitojen varassa viestivien ihmisten kanssa. Voimauttava vuorovaikutus vahvistaa kommunikoinnin perustaa, jonka varaan muu kehitys ja oppimi...

<https://papunet.net/materiaalia/hyp-huomioiva-yhdessaolo>

HYP - huomioivaa yhdessäoloa vuorovaikutukseen - Papunet

papunet.net

Huomioiva yhdessäolo (HYP) on tapa olla vuorovaikutuksessa paljon tukea tarvitsevien ihmisten kanssa. HYP perustuu australialaisen puheterapeutin Sheridan Forsterin luomaan HOP-toimintamalliin (engl. Hanging Out Program).

Itsemääräämisoikeus

Vaara Eero-Pekka
Ohjaaja

Työntekijän on hyvä pohtia omaa valtasuhdettaan asiakkaaseen. Tuleeko asiakas huomioiduksi hänen omista päätöksistään. Saako asiakas tarpeeksi vastuuta itselleen. Osallisuuden näkökulmasta itsemääräämisoikeudella on suuri merkitys. Sen kautta voidaan huomioida asiakkaan omat halut ja tarpeet.

Käy lukemassa ASPA-säätiön artikkeli pohdinnan tueksi

: <https://www.aspa.fi/tietoa-aspasta/ajankohtaista/kehitysvammaisen-henkilön-itsemaaraamisen-tukeminen-osa-työntekijän-ammatti-identiteettia/>

<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/itsemaaraamisoikeuden-tukeminen>

Itsemääräämisoikeuden tukeminen - THL

thl.fi

Tietoa evästeistä. Evästeet auttavat meitä kehittämään verkkopalveluamme ja parantamaan sen sisältöjä ja saavutettavuutta. Osa evästeistä on välttämättömiä, jotta sivut toimivat oikein.

<https://www.verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>

Itsemääräämisoikeus - Vernerinet

www.verneri.net

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksilön oikeutta määrätä omasta elämästään ja oikeutta päättää itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeuden perustana on jokaisen oikeus yhdenvertaisuuteen sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä... 380/1987 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX

www.finlex.fi

Vammaiselle henkilölle korvataan hänen vammansa tai sairautensa edellyttämän tarpeen mukaisesti kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat tämän lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisista tukitoimista sekä ylimääräiset kustann...

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm45237815843824

Sopimustekstit - FINLEX

www.finlex.fi

Sopimustekstit. YLEISSOPIMUS VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSISTA. Johdanto-osa. TÄMÄN YLEISSOPIMUKSEN SOPIMUSPUOLET, jotka. a) palauttavat mieliin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa julistetut periaatteet, joiden mukaan ihmiskunnan kaikkien jäse...

Asiakkaan ympäristö ja toiminta arjessa

Vaara Eero-Pekka
Ohjaaja

Asiakkaalla tulee olla oikeus sellaiseen ympäristöön, jossa on turvallista olla. Turvallisuus on niin psyykkistä, henkistä kuin fyysistäkin. Asiakkaalla tulee olla turvallista toimija ja ilmaista itseään arjessa. Valintojen tekeminen arjessa kuuluu jokaiselle ihmiselle. Tässä osiossa on linkkejä joiden kautta voit löytää apua valintojen mahdollistamiseen.

- Arjen helpottamiseksi yhteydenpito omaisiin/asianosaisiin on tärkeää. Voisikin ajatella asiakkaan tietoturvan vuoksi, että puheluiden kautta hoidetaan viralliset asiat ja päivittäisessä kommunikoinnissa voidaan käyttää tekstaria ym (henkilötietoja silti syytä välttää).
- Arjen tärkeäksi ideaksi nousi kehitystyön aikana, että maltetaan hidastaa jotta toinen tulee ymmärretyksi ja ymmärtää myös sinua.

Kinestetiiikan nostin tähän osioon vaikka se hyvin voisi olla osana Kommunikointia ja vuorovaikusta. Kinestetiiikka korostaa myös asennetta ja toiminta tapaa arjessa, joten liitin sen tähän osioon. Osallisuuden kannalta kinestetiiikka korostaa asiakkaan omaa osallisuutta oman arjen perusasioihin.

Päijät-Soten vammaispalveluissa käytössä olevat KVANKIN laatukriteerit toimivat työntekijälle ajatusten kirkastajana. Niiden kautta on hyvä pohtia asiakkaiden mahdollisuuksien merkittävyyttä arjessa.

<https://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-ty%C3%B6llistymist%C3%A4-edist%C3%A4v%C3%A4n-toiminnan-laatukriteerit.pdf>

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit

www.kvank.fi

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta | www.kvank.fi 1/17 Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit 1 Tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen

<https://verneri.net/yleis/arki-ja-palvelut>

Arki ja palvelut - Vernerinet

verneri.net

Kehitysvammaisuus ei rajoita oikeutta hyvään arkeen ja toimiviin palveluihin. Monia palveluja kehitetään tällä hetkellä voimakkaasti. Esimerkiksi asumisessa suuntaus on kohti yksilöllisiä ratkaisuja.

<https://www.aspa.fi/tietoa-aspasta/ajankohtaista/asumisen-arki-ja-kehitysvammaisen-henkilon-toimijuus/>

Asumisen arki ja kehitysvammaisen henkilön toimijuus - Aspa

www.aspa.fi

Analyyssissä olen käyttänyt työkaluna toimijuuskäsitettä. Sen määritelmä pohjautuu Jyrkämän (2008) nimeämiin toimijuuden modaliteetteihin. Tiivistetysti, toimijuus käsitetään tässä artikkelissa kehitysvammaisen asukkaan toimintakyknä (mitä asukas osa...

<https://kvps.fi/wp-content/uploads/2020/05/Ty%C3%B6kirja-Tukiasumisen-ty%C3%B6ntekij%C3%B6ille.pdf>

<https://blogit.lab.fi/labfocus/kinestetiikka-hoitotyossa/>

Kinestetiikka hoitotyössä - LAB Focus

blogit.lab.fi

Hoitajat kärsivät usein tuki- ja liikuntaelinsairauksista. Kinestetiikan käytäntöön ottamisen myötä haittoja voidaan vähentää ja jopa ehkäistä. Kinestetiikka on toimintamalli, joka korostaa paitsi ihmisen luonnollisia liikemalleja myös aistitoimintoje...

<https://www.kinestetiikka.fi/kinestetiikka/kinestetiikan-kehittyminen/>

Kinestetiikan kehittyminen - Suomen Kinestetiikkayhdistys ry

www.kinestetiikka.fi

Kinestetiikan tuottaman tiedon tavoitteena on tukea ihmisen perustoimintojen suorittamista siten, että tämä kokee toimintansa mielekkäänä ja kykenee osallistumaan aktiivisesti elämäänsä huolimatta sairaudestaan tai vammaisuudestaan.

<https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/tuettu-paatöksenteko/>

Tuettu päätöksenteko - Tukiliitto

www.tukiliitto.fi

Tuettu päätöksenteko on toisen ihmisen antamaa tukea, jonka tavoitteena on auttaa ihmistä tekemään itse valintoja.

Koulutukset ja verkostoituminen

Vaara Eero-Pekka
Ohjaaja

Parantamalla omaa koulutustaan työntekijällä on parempi kyky vastata tulevaisuuden haasteisiin. Uusi vammaispalvelulaki on tulossa muutaman vuoden kuluttua. Laki korostaa entistä enemmän itsemääräämisoikeutta ja näin ollen vahvistaa osallisuuden merkitystä kehitysvammaisten elämässä.

Koulutuksia kannattaa myös hakea kehitysvamma-alan ulkopuolelta ja näin löytää uusia keinoja parantaa osallisuutta.

Verkostoitumisella tavoitellaan uusia mahdollisuuksia toisten toimijoiden kanssa yhteistyöhön. Verkostoituminen tuo uusi näkökulmia työhön. Verkostoituminen tarkoittaa myös mahdollisia apurahoja, joita voidaan hyödyntää asiakkaiden hyväksi. Apurahoja voi myös hakea muistakin kuin vain vammaisille tarkoitetuista apurahoista.

- Verkostoitumalla voi myös saada lisä sisältöä asiakkaan arkeen. Kutsu paikallisia toimijoita esimerkiksi musiikin parista tai vapaaehtoisia ääneen lukijoita.
- Järjestöistä kannattaa kysyä vapaaehtoisia auttamaan, jos tarvitsee johonkin tiettyyn asiaan apua. Vaikka järjestämään pihatapahtuman asiakkaille tai mediaosaajan tekemään Youtube-videoita asiakkaiden kanssa.

<https://www.kto-vs.fi/koulutus-ja-kehittaminen/koulutuskalenteri/Sivut/default.aspx>

Kouluskaleteri - kto-vs.fi

www.kto-vs.fi

KTO tarjoaa koulutuksia kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskenteleville ammattilaisille. KTO:lta voi myös tilata räätälöityjä koulutuksia tilaajan toiv eiden mukaisesti.. Vuoden 2022 kouluskaleteri on julkaistu.

<https://yhdesaosalisuutta.diak.fi/>

Yhdessä osallisuutta - Hanke tuo kunta- ja järjestötoimijoille oikeat työkalut ja toimintamallit ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

yhdesaosalisuutta.diak.fi

Yhdessä osallisuutta – tekoja ihmisten hyväksi. Yhdessä osallisuutta -hanke tuo kunta- ja järjestötoimijoille oikeat työkalut ja toimintamallit ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

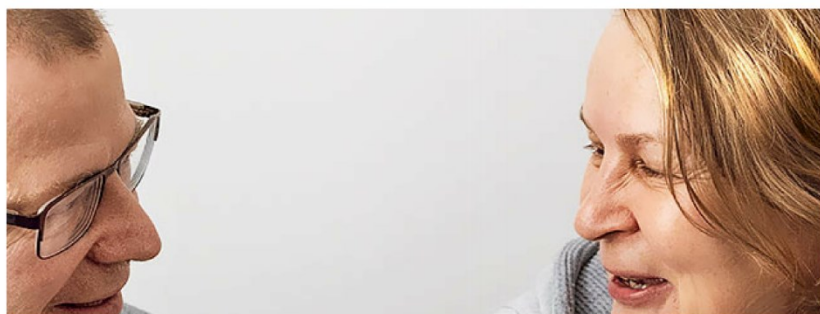
<https://www.koulutus.fi/haku/vammaistyön-koulutus>

Vammaistyön koulutukset - Työelämän koulutus & kurssit

www.koulutus.fi

Vammaistyön ammattilaisten koulutukset ja kurssit. Aiheina mm. kehitysvamma, kehitysvamma-ala, kehitysvammainen potilas ja kinestetikka.

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/koulutus/kouluskaleteri/>

Kouluskalenteri - Kehitysvammaliitto

www.kehitysvammaliitto.fi

Tarjoamme monipuolista koulutusta ajankohtaisista aiheista - mm. seminaareja, neuvottelupäiviä ja konsultointia. Kehitysvammaliiton koulutukset ovat edullisempia jäsenillemme. Liity jäseneksi Kehitysvammaliiton tapahtumakalenteri jäsenille, kevät 202...

<https://opinkirjo.fi/toiminta/hankkeet-ja-verkostot/osallisuuden-osaamiskeskus/>

Osallisuuden osaamiskeskus - Opinkirjo

opinkirjo.fi

Osallisuuden osaamiskeskus. Yhdessä e distä mme ja kehitä mme nuorten yhteiskunnallista osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Ammatillinen unelmamme on toimintakulttuurin muutos kohti nuorten osallisuutta tukevaa kehittämistä ja päätöksentekoa ...

<https://www.tukiliitto.fi/>

Tukiliitto | Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

www.tukiliitto.fi

Olemme kehitysvammaisten ihmisten ja heidän läheistensä oma järjestö. Vertaistuki ja vaikuttaminen ovat Tukiliiton toiminnan ydin. Toiminta on avointa kaikille, diagnoosiin katsomatta.

<https://kvps.fi/>

Kvps

kvps.fi

Teemme todeksi unelmia hyvästä elämästä ja laadukkaista palveluista. Kehitämme ja tuotamme palveluita sekä toimintaa tukea tarvitseville ihmisille ja heidän läheisilleen – yhdessä heidän kanssaan.

<https://www.lskvt.fi/>

Lahden Seudun Kehitysvammaisten Tuki ry

www.lskvt.fi

Erityinen elämä. Tavallinen arki. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää kehitysvammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa. Harrastustoiminnan kevätkausi käynnistyy...

<https://www.lahdenseurakunnat.fi/tule-mukaan/aikuisille/vammaistyo/kehitysvammaiset>

Kehitysvammaiset - Lahden seurakunnat

www.lahdenseurakunnat.fi

Vanhempainryhmä toimii vertaistukena vanhemmille, joiden kehitysvammaiset lapset ovat jo aikuisiässä. Ryhmä kokoontuu tiistaisin klo 13–14.30 Vapaudenkatu 6:ssa. Juomme ensin kahvit Marian Kammarissa, ja siirrymme sitten toiseen kerrokseen kokoushuone...

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/>

Etusivu - Kehitysvammaliitto

www.kehitysvammaliitto.fi

Jos sinulle on tärkeää, että myös kehitys- ja puhevammaiset ihmiset saavat tarvitsemansa, auta meitä auttamaan. Kehitysvammaliitto tukee vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää kouluttamalla, tutkimalla, tekemällä oppimateriaaleja ja kehittämällä pa...

<https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/tukiliiton-apurahat/>

Tukiliiton apurahat (haku) | Tukiliitto

www.tukiliitto.fi

Tukiliitto myöntää apurahoja kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille. Apuraha tukee osallisuutta. Ryhmä tai yksittäinen hakija voi hakea apurahaa. Apurahaa voi hakea harrastuksiin, aikuiskoulutukseen tai tapahtumiin osallistumiseen. Apurahaa voi ha...
